

Het is geen dode boel op de begraafplaats!

Welke initiatieven nemen de beheerders van begraafplaatsen?

Begraafplaatsen maken een integraal deel uit van stad en groen. Helaas zitten veel begraafplaatsen verlegen om klanten. En ze hebben het imago duur te zijn, waardoor de keuze bij overlijden steeds vaker op crematie valt. Begraafplaatsen zijn op zoek naar alternatieven om de exploitatie ervan aantrekkelijker en goedkoper te maken. Daarover ging in essentie de workshop die dit vakblad in het rouwcafé bij De Nieuwe Ooster in Amsterdam organiseerde.

Auteur: Broer de Boer

Het blijkt dat zo'n bijeenkomst van beheerders van begraafplaatsen een uiterst levendig en interessant gebeuren is. Er wordt direct wordt er al geanimeerd gediscussieerd over de definitie van de beheerder van een begraafplaats. 'De baas van de begraafplaats', zo definieert Anja Vink. Zij is directeur van de particuliere begraafplaats in Buitenveldert. 'Nee', zo redeneert Marinus Heldoorn, 'ik heb de dagelijkse leiding, ik stuur de aannemer aan die het werk doet op de begraafplaats, maar feitelijke beheerder is de eigenaar, de gemeente Zwolle. Voor veranderingen moet ik daar terecht, dus mag ik me niet de baas van de begraafplaats, maar de beheerder,

noemen.' Marrit Berkhout signaleert dat zij in de anderhalf jaar dat ze beheerder is in plaats van praktische zaken op de begraafplaats steeds meer administratieve taken gekregen heeft: 'De oorzaak is dat we steeds meer crematies krijgen doordat we een urnentuin in gebruik hebben genomen. Dat zorgt voor een veel grotere papierwinkel en meer vergunningen. Die urnentuin is overigens onder architectuur van Ada Wille aangelegd.' Plannen maken voor de (her)inrichting van hun begraafplaats zien de deelnemers aan de workshop als een wezenlijk onderdeel van de beheerstaak. 'Maar gemeenten schakelen ook steeds vaker groenaanemers in voor het

onderhoud, zoals in Zwolle', vertelt Edgar Valk. Hij is teamcoördinator van de Rova, de organisatie die in de gemeente Zwolle verantwoordelijk is voor de inzameling van restafval. Sinds kort onderhoudt deze organisatie ook het groen op de begraafplaatsen. Vink: 'Bij particuliere begraafplaatsen zijn de lijnen wat korter, maar als directeur heb ook ik wel degelijk te maken met een bestuur wanneer ik veranderingen wil doorvoeren.' De deelnemers concluderen: 'Men zou in het algemeen meer aandacht mogen besteden aan het onderwerp wie het voor het zeggen heeft op de begraafplaats. Onduidelijkheid daarover gaat gepaard met inefficiëntie, waardoor

René Poll, Natuurbegraafplaats Heidepol

Edgar Valk, Rova

Marit Berkhout, de Nieuwe Noorder

niet altijd de beste keuzes gemaakt worden om een begraafplaats optimaal te onderhouden of te exploiteren.'

Terugloop begrafenissen

Het aantal lijkbegravingen loopt terug ten gunste van crematies. Maar voor deze workshopdeelnemers is dat geen reden tot zorg: de grote grijze golf moet nog komen. Getalsmatig verwachten de workshopdeelnemers over enkele jaren eerder een toename dan een afname van begravingen, ofschoon ze verwachten dat het percentage crematies wel zal stijgen. In Nederlands is een aantal begraafplaatsen bezig om innovaties door te voeren om van de begraafplaats een aantrekkelijker verblijfsoord te maken voor de overlevenden. Daarbij worden naast fraai vormgegeven urnenmuren en galerijgraven zelfs middelen uit de kast gehaald als kunst en muziek. Moet een begraafplaats een trekpleister worden voor niet-rouwenden? Dat lijkt de workshopdeelnemers veel te ver te gaan. 'Mensen komen niet zo gauw voor een wandeling op een kerkhof', zo zegt Mullenders. 'Kantoor mensen mogen best een broodje op een bankje opeten, maar picknicken gaat te ver. Wij hebben hier een uitgebreid arboretum, dat mensen in alle vrijheid mogen bezoeken, maar we willen niet een tweede Vondelpark worden.' Het fenomeen natuurbegraafplaats is nog vrij onbekend bij de bevolking, terwijl er toch ondernemers zijn die hier bijzondere zaken ondernemen. Aan tafel zitten twee van de zes ondernemers in Nederland die een natuurbe-

graafplaats exploiteren. Vink meldt dat er in mei 2014 een Europese week voor begraafplaatsen georganiseerd wordt met verschillende activiteiten. Ook begraafplaats Buitenveldert doet hieraan mee. 'Daarnaast hebben we een tweede initiatief genomen', vertelt Vink, 'waarbij we liefst alle circa 6.000 Nederlandse begraafplaatsen willen betrekken. Het gaat om landelijk in het algemeen meer aandacht en publiciteit te genereren voor begraafplaatsen en het begraven. Daarvoor zijn financiële bijdragen nodig en de LOB zou ook een rol kunnen spelen bij het trekken van dit project. René Poll meldt hierop dat hij voor zijn nieuwe natuurbegraafplaats Heidepol veelvuldig de aandacht van de regionale pers zoekt om mensen te laten zien wat dat is. Hij vindt dit een goed initiatief: 'Als mensen onze begraafplaats met eigen ogen zien, zijn ze verkocht', meldt hij.

Verstrooien

Vink meldt nog geen mogelijkheden voor bijzetting van te hebben 'maar we werken er wel aan en willen daar zeker iets bijzonders van maken.' Huub Kluijtmans is eigenaar van drie natuurbegraafplaatsen, met een totaal van 24 hectare. Hij vertelt dat het tegen zijn principes is om as van crematies te verstrooien, zoals dat op begraafplaatsen gebeurt. 'Uit piëteit', vertelt hij. 'Ik vind het maar niets dat mensen over de verassingsresten van anderen lopen of die aan hun kleding krijgen. Nee, dat gebeurt niet bij ons.' Mullenders: 'Ons natuurpad, waarlangs nabestaanden asresten kunnen strooien, werd

in 1994 aangelegd. Ik kijk daar heel anders tegenaan. Ik vind dat je mensen daarin de keuze moet laten. Ons natuurpad is een ongeveer twaalf meter brede berm met bomen, struiken en andere begroeiing zoals inheemse varens, die door hoveniers onderhouden worden, want ook veiligheid is hier in het geding.' Berkhout zegt geïnteresseerd te zijn om dat eens te gaan bekijken op De Nieuwe Ooster. Maar hoe gebeurt dat op de natuurbegraafplaats van Kluijtmans dan? Hij vertelt: 'Wij boren gaten in de grond, waar we de restanten van de asbus in één keer in kunnen ledigen. Daar gaat grond over en het wordt afgedekt met een rond houten deksel. Alles moet natuur zijn bij ons, namelijk. Zo kan iedereen terugkeren naar de plek waar de resten van de geliefde liggen. Want ik heb meegemaakt dat men spijt krijgt dat dat niet kan. Dat gebeurt overigens vooral in de eerste maanden na het overlijden. Nabestaanden mogen ook zelf het gat boren of graven.' Kluijtmans hanteert nog een strenge huisregel: men mag bloemen bij het graf leggen, maar zaken zoals stenen of andere grafparafernalia zijn taboe. In totaal beslaan zijn begraafplaatsen zo'n 20 hectare. Kluijtmans onthult ook een compleet nieuw concept dat hij gaat toepassen op de laatste begraafplaats die hij voor gebruik gereedgemaakt heeft (zie elders op deze pagina's).

Onderhoud

Het onderhouden van groen en graven gebeurt ook heel verschillend, hetgeen de hoogte van

de grafrechten aanzienlijk kan beïnvloeden. De gemeente Zwolle bijvoorbeeld hanteert het principe dat zij de aanplant bij de graven plaatst en verzorgt. En daarbij zijn er strenge huisregels: het is dus niet toegestaan dat nabestaanden plantjes gaan ingraven bij het graf of er extra steentjes bij leggen. 'En het is best wel eens moeilijk om dat te handhaven', zegt Heldoorn. 'Uiteraard staan we het plaatsen van een prikvaas met bloemen wel toe.' Dit alles roept vragen op, met name bij de begraafplaatsen in het westen.

Johan Mullenders, De Nieuwe Ooster, Amsterdam

Heldoorn verklaart: 'De gebruiker betaalt daar ook voor. We ontzorgen hem. En we kennen ook een belanghebbendenraad die gevraagd en ongevraagd advies geeft. Uiteraard wordt dit soort zaken doorgesproken met de nabestaanden bij de keuze van de rustplaats. En dan spreken we ook over de beplanting; daarin heeft men binnen bepaalde grenzen keuzes.' Mullenders zegt dat geheel anders aan te pakken: 'Bij ons moeten de nabestaanden zelf het graf onderhouden. En aan het beplanten verdienen we zelfs. Dit heeft alles te maken met het arboretum met zo'n 650 bomen en struiken dat geïntegreerd is in deze begraafplaats.' Heldoorn noemt nog een paar beheermogelijkheden waardoor de gemeente Zwolle heeft bespaard op het onderhoud van de begraafplaats waarvoor hij verantwoordelijk is: 'De afvalbakken op de parkeerplaats hebben we verwijderd. Op de begraafplaats met een capaciteit van 6000 graven staan nog zeventien afvalbakken bij in totaal 28 watertappunten. En die kunnen niet meegenomen worden naar de graven. Door minder afvalbakken en de boodschap dat men afval (met name plastic) mee moet nemen naar huis, besparen we duizenden euro's.' Berkhout: 'Ik heb een soortgelijke ervaring. Als je de omgeving van de vuilnisbakken netjes houdt en zwerfvuil direct verwijdert, werpt men afval ook niet zomaar ergens in de struiken. In Zwolle heeft men bovendien een deel van de beplanting langs paden versmald en ingeruimd voor gras, wat eveneens een besparing oplevert

op aanleg- en onderhoudskosten.'

Financieren

In een landelijke omgeving is het waarschijnlijk heel gewoon. Vink meldt dat als onderdeel van de nieuwe behuizing twee rouwkamers zijn ingericht waar men 24 uur per dag terecht kan. Als noviteit meldt ze dat ze is begonnen om na de eerste uitgifte van tien jaar de grafrechten per jaar te verlengen en daarvoor een automatische incasso te gebruiken. Maar op het terrein gebeurt ook het nodige, zegt ze: 'Mijn voorganger heeft paden van klinkers aangelegd, maar dat blijft verzakken. Nooit doen. Op dit moment is er een aantal proefpaden aangelegd van granuval, een natuurproduct.' Vakredacteur De Boer meldt dat in de golfbranche veel ervaring is met natuurlijk ogende verhardingsproducten die niet verzakken en die men vaak ook zelf kan herstellen. Heldoorn komt nog even terug op de twee rouwkamers waar men als extra service 24 uur per dag terecht kan. In de regio Zwolle bijvoorbeeld maken uitvaartcentra daar vaak gebruik van, maar we zien daar ook heel vaak dat de overledenen thuis opgebaard worden. En zo zien we maar weer, er bestaan binnen het kleine Nederland grote verschillen bij de aanpak van het begraven, hoewel een zogenaamde lichtjestocht, 's avonds tijdens Allerzielen. Dit richt zich op iedereen en dus niet alleen op katholieken en protestanten.

Huib Kluijtmans, Natuurbegraafplaats Berg en Bosch

Marinus Heldoorn, gemeente Zwolle

Anja Vink, Begraafplaats Buitenveldert

Innovaties op begraafplaatsen

Op deze pagina hebben we de innovaties opgenomen die de deelnemers van de verschillende begraafplaatsen presenteerden tijdens de workshop.

Arboretum: meer doen met bomen

De Nieuwe Ooster kent nog een bijzonderheid: een arboretum. Mullenders: 'Eigenlijk een uit de hand gelopen hobby. Toen ik hier kwam, inventariseerde ik 162 boom- en struiksoorten, inclusief verschillende variëteiten. Nu zijn het er 650 en alle zijn ze voorzien van een naambordje.' De bomen besparen De Nieuwe Ooster ook nog eens geld: 'Niet alleen bedrijven kunnen tegen vergoeding een naambordje 'doneren', ook nabestaanden kunnen een gegraveerde plaatje op een boom laten plaatsen à raison van 28 euro. Vanwege ons arboretum stellen we nabestaanden ook in de gelegenheid om een boom naar keuze te laten planten - en te betalen - om daarmee iemand te bedenken. We zoeken we natuurlijk een speciale boom, iets wat hier nog niet groeit op de begraafplaats.' Vanuit het principe dat men op deze begraafplaats het graf zelf moet onderhouden, is dit natuurlijk een gouden greep. 'Als ik met pensioen ga, moeten er 1.000 verschillende boom- en struiksoorten zijn', lacht Mullenders. Maar het arboretum dient nog meer doelen: de Nederlandse dendrologenvereniging, waarvan Mullenders ook lid is, vergadert hier maandelijks. Ook worden er cursussen gegeven in het arboretum op het gebied van boomherkenning en -verzorging, organiseert het IVN rondleidingen. En er zijn vrijwilligersdagen, die zijn ingesteld om het groen in een van de mooiste Amsterdamse bomenparken te onderhouden. Mullenders laat drukwerk zien dat zowel het arboretum als de cursussen promoot. 'Verschillende leveranciers zijn hierbij als sponsors opgetreden. Maar verder hebben we geen enkele subsidie om het arboretum te onderhouden.' Wie in het noorden of oosten eens wil kennismaken met een begraafplaats annex arboretum, kan ook in Zwolle terecht. Heldoorn: 'Ook op de Zwolse begraafplaats Kranenburg staan meer dan 500 bomensoorten.'

Keldergraven: sparen ruimte en geld

Hoewel daterend uit 2007 en een initiatief van de gemeenten Leiden, Dordrecht en Amsterdam, beschikt De Nieuwe Ooster in Amsterdam over zogenaamde keldergraven. Dat zijn prefab betonnen segmenten van zo'n 3,50 meter diepte, waarin overledenen gescheiden door een kunststofplaat in worden bijgezet. Mullenders: 'Zoiets is een forse investering, maar er zit een aantal voordelen aan vergeleken met algemene graven in het zand. Allereerst spaart het ruimte, maar een heel groot voordeel is ook dat je bij het ruimen van een perceel niet gelijk een geheel vak hoeft aan te pakken. Denk ook aan de beplanting die je in zo'n geval rustig kan laten staan.' De Nieuwe Ooster is dus een gemeentelijke begraafplaats die intern is verzelfstandigd en zelf zijn broek moet ophouden. 'Door ruimtewinning en de eenvoud bij ruiming is dit systeem op den duur voordeliger. Ik schat dat na 30 jaar gebruik met drie cycli van tien jaar het break-evenpoint bereikt wordt.'

Celtic grave fields: eeuwige, historische grafrust

Belangstelling voor archeologie heeft Kluijtmans op een innovatief idee gebracht. In de voorchristelijke tijd werden overledenen gecremeerd. Onder invloed van het christendom kwam begraven in zwang. Bij cremieren werden tot 2000 jaar geleden de asresten begraven en werd er een geul rondom de graven gemaakt. Archeologen vinden door verkleuringen in het zand die geul vaak terug en soms ook kruikjes. Dat blijken dan duizenden jaar oude waxinelichtjes te zijn. Dergelijke vindplaatsen vindt je in de topografie vaak nog terug onder namen als bijvoorbeeld 'lichtenbergh', wat op de lichtjes duidt. Naast zijn manier van begraven van asresten, komt natuurbegraafplaats Bergerbos nu met een totaal nieuwe variant, geënt op de Keltische begrafeniscultuur. Kluijtmans heeft een mannetjes- en een vrouwtjesurn met deksel laten ontwikkelen bestaande uit natte klei. 'Die begraven we gewoon in het volle veld, net onder het maaiveld, eventueel met een bijgift in de vorm van het steentje van de crematie of iets uit dit tijdsgewricht. Ook wij graven een geul rondom de urnen, maximaal twee per veldje van vijf bij vijf meter. Zo geven we ook deze resten eeuwige grafrust en zullen er ooit erkende archeologen aan te pas komen om op de dan ontdekte grafplaats de resten te bergen.'

Van landbouwgrond naar eeuwige grafrust op natuurbegraafplaats Heidepol

Geheel nieuw en van een totaal ander kaliber is natuurbegraafplaats Heidepol. René Poll vertelt als medeondernemer dat hij anderhalf jaar geleden op de grens tussen de gemeente Arnhem en Ede in een EHS aan de slag is gegaan met de ontwikkeling van 17 hectare, deels landbouwgrond, tot natuurbegraafplaats. Hierin is plaats voor 7.250 graven, in het bos, op een veld en in het overgangsgebied tussen bos en veld. Poll: 'Hiervoor rekenen we verschillende tarieven. Het doel van onze natuurbegraafplaats is dat we de mensen een mooie plek willen bieden als eeuwige rustplaats in de schoonheid van de natuur. Een andere invulling dus dan agrarische activiteiten, net als toerisme en recreatie. De landbouwgrond waarop ooit heide groeide hebben we verschaald door de top laag af te plaggen. Aangezien heidezaad jarenlang in de bodem overblijft, zal deze op de schrale grond weer opkomen. Anderzijds zaaien we nu een kruidenmengsel in. Maar ook het bos hebben we aangepakt door met name grove den en Amerikaanse eiken te verwijderen. We trachten een egale overgang te realiseren van een loofbos met hulst als onderbebouwing naar het veld. Echt aan beheer zijn wij dus nog niet toe, maar waarschijnlijk zullen we te zijner tijd schapen inzetten om de opslag in de heide te verwijderen.' Maar ook aan de verre toekomst heeft de ondernemer gedacht: 'We verwachten over 20-30 jaar al vol te zijn', zegt hij. 'Voor de eeuwigdurende graf rust hebben we nu al een fonds in het leven geroepen, 'Nieuwe Natuur', dat de taak op zich neemt om de natuur op de gesloten begraafplaats te onderhouden.' De prijzen variëren van 2.750 tot 3.750 euro. Als mensen komen kijken, zijn ze verkocht, weet Poll te vertellen. 'Mensen vinden het prettig dat wij hun de zorgen van onderhoud ontnemen. Op een deel van de grond is overigens nog graan ingezaaid. Dit wordt echter niet met een maaidorser geoogst, maar op traditionele, veel natuurlijker wijze met de hand en met behulp van een oude dorsmachine uit 1953. En ook dat trekt dan veel publiek.'

Meer doen met horecafaciliteiten

Onze workshop vindt plaats in het café van De Nieuwe Ooster. De begraafplaats Buitenveldert blijkt iets soortgelijks te hebben. Vink: 'Wij noemen het een Brasserie, om een plek te hebben om de nabestaanden voor of na een bezoek aan een graf op te kunnen vangen. De Brasserie staat op het terrein en dicht aan de straat, zodat ook kantoormedewerkers er 's middags een broodje komen eten en een wandeling maken. De Brasserie staat los van onze condoleanceruimtes. We kennen overigens ook zogenaamde crematiediensten, waarbij de overledene, uitgezwaaid door de achterblijvers met de lijkwagen naar het crematorium wordt gereden. Nabestaanden kunnen daarna in een condoleanceruimte achterblijven en direct na de crematie de as van hun dierbare meekrijgen.' Het café van De Nieuwe Ooster staat een eindje het terrein op. Mullenders: 'Het is er niet alleen voor rouwenden maar net zo goed voor bezoekers, wandelaars etc. Maandelijks organiseren we hier een themamiddag onder de noemer, nabestaandencafé. Ook wij zien dus het onbedoelde effect dat ook buitenstaanders het café bezoeken.' Het blijkt dat de accommodatie op Buitenveldert zelfs gebruikt wordt voor partijtjes. Zo vierde recentelijk een ouder iemand zijn verjaardag op de begraafplaats. Dat rouwenden geconfronteerd worden met de vreugde van een feestje valt in de praktijk mee. Vink zegt: 'Ik hoor zelfs van nabestaanden dat het mooi is dat zo iets naast elkaar mogelijk is.' Voor het café van De Nieuwe Ooster is dit niet van toepassing. Mullenders: 'Wij hebben zelfs gesteld dat ons café hiervoor niet gebruikt voor mag worden.'

Workshopdeelnemers:

Johan Mullenders, De Nieuwe Ooster, Amsterdam
Edgar Valk, Rova, Zwolle
Marinus Heldoorn, gemeente Zwolle
Marrit Berkhout, De Nieuwe Noorder
Huub Kluijtmans, Natuurbegraafplaats Berg en Bosch
Anja Vink, Begraafplaats Buitenveldert
René Poll, Natuurbegraafplaats Heidepol

Dit artikel uit een serie over begraafplaatsen is mede mogelijk gemaakt door:

Stuur dit artikel door!

Scan of ga naar: <http://www.stadengroen.nl/artikel.asp?id=41-4115>